TUYỂN CHỌN TÀI NĂNG THỂ THAO CẦN CHÚ Ý TỚI HIỆU QUẢ TUYỂN CHỌN

SPORTS TALENT SELECTION NEEDS TO FOCUS ON SELECTION EFFECTIVENESS

PGS.TS. Bùi Quang Hải
Trường Đại học Sư phạm TDTT Hà Nội

Tóm tắt: Tuyển chọn tài năng thể thao cần chú ý tới hiệu quả tuyển chọn vì điều này giúp tối ưu hóa nguồn lực đầu tư, phát hiện sớm vận động viên có tố chất bẩm sinh thực sự, rút ngắn thời gian đào tạo và nâng cao tỉ lệ đạt thành tích cao trên đấu trường quốc tế. Bài viết cung cấp cho bạn đọc những thông tin cần thiết, làm cơ sở để xác định hiệu quả trong tuyển chọn tài năng thể thao như sơ đồ giả thiết tuyển chọn và đào thải tài năng thể thao; các công thức hiệu quả tuyển chọn; Hệ số tuyển chọn; các giai đoạn tuyển chọn ban đầu đến giai đoạn hoàn thiện thành tích thể thao đối với từng môn thể thao cũng như các loại hình tuyển chọn khác nhau.

Từ khóa: Tuyển chọn; Tài năng thể thao; Hiệu quả tuyển chọn; Vận động viên.

Abstract: Sports talent selection must focus on selection efficiency, as this helps optimize investment resources, enables the early identification of athletes with genuine innate abilities, shortens training duration, and increases the probability of achieving high performance in international competitions. This article provides readers with essential information that serves as a foundation for determining the effectiveness of sports talent selection, including: the hypothetical model of sports talent selection and elimination; selection efficiency formulas; selection coefficients; the stages from initial selection to the perfection of athletic performance for each specific sport; as well as various types of selection methods.

Keywords: Selection; Sports talent; Selection effectiveness; Athlete.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Tuyển chọn tài năng thể thao là một bộ phận hữu cơ cấu thành của hệ thống chuẩn bị vận động viên. Đây chính là vấn đề dự báo được thành tích thể thao của từng người với khoảng 8-10 năm sau. Tuyển chọn tài năng thể thao là quá trình diễn ra liên tục, liên quan chặt chẽ và trực tiếp đến các giai đoạn của quá trình huấn luyện nhiều năm và mang tính lâu dài được xây dựng trên cơ sở không chỉ của một vài chỉ tiêu, một nhóm chỉ tiêu đặc trưng quan trọng nhất, mà phải được dựa trên tổ hợp lớn các chỉ tiêu thông tin khách quan, mang tính toàn diện... Do đó, cần phải tính toán đến nhiều yếu tố khác nhau tác động đến quá trình phát triển trong suốt quá trình đào tạo. Tuyển chọn thể thao nhằm phát hiện những người có năng khiếu thể thao và dự báo được sự phát triển của những tài năng thể thao trong khi những tài năng ấy mới được bộc lộ rất ít, còn đang ở dưới dạng năng khiếu tiềm ẩn. Yếu tố quan trọng nhất trong tuyển chọn tài năng thể thao đó chính là hiệu quả tuyển chọn.

Mục tiêu của hiệu quả tuyển chọn:

- Tiết kiệm nguồn lực: Giảm chi phí tài chính, thời gian và công sức cho huấn luyện viên cũng như cơ quan quản lý.

- Đảm bảo độ chính xác: Hạn chế tối đa việc bỏ sót nhân tài hoặc chọn nhầm người không có tiềm năng phát triển.

- Xây dựng lực lượng kế cận: Tạo ra nguồn vận động viên chất lượng cao, ổn định cho các đội tuyển quốc gia lâu dài.

Các yếu tố chính cần lưu ý:

-Tiêu chí khoa học: Kết hợp đánh giá hình thái, thể lực, tâm lý và đặc điểm di truyền.

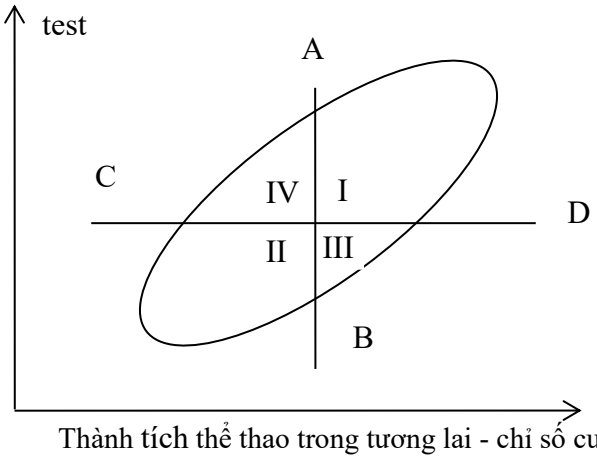
- Giai đoạn phù hợp: Phân định rõ các tuyến tuyển chọn từ ban đầu (cơ bản) đến chuyên sâu (nâng cao).

- Công cụ đo lường: Sử dụng thiết bị và bài kiểm tra đạt chuẩn chuyên môn, cập nhật xu hướng hiện đại.

Nội dung dưới đây sẽ cung cấp cho bạn đọc những thông tin bắt buộc, cần thiết để xác định được hiệu quả của tuyển chọn.

2. NỘI DUNG

Trước khi tiến hành tuyển chọn ta cần biết: Đặc tính mô hình (mẫu) của vận động viên cấp cao và khả năng dự báo chính xác tài năng thể thao. Nghiên cứu về tuyển chọn tài năng thể thao là xác định đặc tính mô hình vận động viên cấp cao và dự báo. Nếu như đặc tính mô hình rõ ràng và dự báo được giá trị cuối cùng của chúng, có thể thực hiện tuyển chọn thuận lợi hơn. Trong trường hợp ngược lại, sự tuyển chọn và đào thải sẽ không đem lại hiệu quả cao. Từ quan điểm này, chúng ta xem xét hiệu quả tuyển chọn dưới dạng sơ đồ trong hình 1.



Hình 1. Sơ đồ giả thiết tuyển chọn và đào thải tài năng thể thao

I. Loại vận động viên thực sự có năng khiếu thể thao và được chọn để tiếp tục huấn luyện.

II. Loại vận động viên không có năng khiếu thể thao và bị đào thải đúng.

III. Loại vận động viên thực sự có năng khiếu thể thao, nhưng bị đào thải sai (sai số loại 1).

IV. Loại vận động viên không có năng khiếu thể thao, nhưng lại được chọn nhầm vào trong số có năng khiếu thể thao, và được tiếp tục huấn luyện (sai số 2).

Trong khoa học tuyển chọn, người ta sử dụng một số khái niệm dùng trong đánh giá hiệu quả tuyển chọn, và được thực hiện theo các công thức sau:

Hiệu quả tuyển chọn - là tỷ lệ giữa số lượng vận động viên chọn đúng với tổng số vận động viên được lựa chọn:

$$St = \frac{I}{I+IV}$$

Hiệu quả ban đầu (S_o)

Ở đây, giá trị của hệ số St càng lớn, hiệu quả càng cao. Nếu sự tuyển chọn không được tiến hành và mọi vận động viên đều được giữ lại để huấn luyện tiếp tục thì hiệu quả tuyển chọn sẽ bằng:

$$S_0 = \frac{I+II+III+IV}{I+III}$$

Để xác định hiệu quả tuyển chọn so với hiệu quả ban đầu, người ta còn dùng hệ số tuyển chọn (P). *Hệ số tuyển chọn* được xác định bằng tỷ lệ các vận động viên được trúng tuyển so với tổng số người dự tuyển.

$$P = \frac{I+IV}{I+II+III+IV}$$

Ngoài tuyển chọn năng khiếu thể thao từ giai đoạn tuyển chọn ban đầu đến giai đoạn hoàn thiện thành tích thể thao đối với từng môn thể thao, người ta còn quan tâm đến các loại tuyển chọn khác là:

- Chọn đồng đội đối với các môn thể thao đối kháng tập thể để hình thành đội thể thao hoàn chỉnh tham gia thi đấu. Đặc điểm tuyển chọn ở đây là lựa chọn năng lực phối hợp đồng đội có hiệu quả nhất trong quá trình xử lý tình huống.

- Chọn vận động viên đẳng cấp cao đối với các môn thi đấu cá nhân vào đội tuyển để tham gia các cuộc thi đấu lớn. Nếu thời gian tuyển chọn ngắn, người ta căn cứ vào trình độ chuẩn bị của vận động viên, mà trước tiên là thành tích thể thao đạt được trong thi đấu. Nếu thời gian tuyển chọn dài (một chu kỳ Olympic) thì ngoài thành tích thể thao còn cần chú ý tới lứa tuổi của vận động viên và khả năng phát triển thành tích của các đối thủ.

Trong tuyển chọn tài năng thể thao còn cần lưu ý tới quy luật bù trừ. Bởi vì, các đặc điểm di truyền thuận lợi hiếm khi có đầy đủ ở một cá thể. Chính vì vậy, trong tuyển chọn tài năng thể thao còn phải chú ý tới quy luật bù trừ. Trong nhiều trường hợp đặc điểm di truyền rất tốt có thể bù trừ cho nhược điểm. Chẳng hạn, vận động viên bóng chuyền không có chiều cao thân thể lý tưởng (chỉ tương đối lý tưởng) nhưng lại có sức bật và khả năng xử lý bóng tuyệt vời, vẫn có thể trở thành vận động viên đạt trình độ cao.

Cuối cùng, cần lưu ý một số vấn đề về tổ chức tuyển chọn tài năng thể thao trong từng giai đoạn huấn luyện (*4 giai đoạn*).

Tuyển chọn năng khiếu ban đầu có thể nhờ vào linh cảm, kinh nghiệm của huấn luyện viên để quan sát thông qua quá trình tập luyện và thi đấu. Sau khi vận động viên luyện tập từ 1-1,5 năm, cần tổ chức đánh giá trình độ tập luyện để tuyển chọn sơ bộ, đưa vào giai đoạn huấn luyện ban đầu. Trong lần tổ chức đo lường, đánh giá này, chỉ cần xem xét một số chỉ số đơn giản về tố chất thể lực, kỹ thuật và chụp X-quang xương bàn tay và cổ tay để xác định độ tuổi phát dục. Giai đoạn tuyển chọn ban đầu có thể thực hiện trong 2 năm đầu tập luyện, tương ứng với giai đoạn huấn luyện ban đầu.

Tiếp đến giai đoạn huấn luyện chuyên môn hóa, kéo dài khoảng 4-6 năm, trong đó có thể được chia thành 2 giai đoạn nhỏ là chuyên môn hóa ban đầu (kéo dài 2-3 năm) và chuyên môn hóa sâu (3- 4 năm). Vào giai đoạn này nên đào thải những vận động viên phát dục sớm, cuối mỗi năm nên tổ chức đánh giá trình độ tập luyện để tuyển chọn lại. Trong giai đoạn này nên đo lường và đánh giá nhiều chỉ số hơn giai đoạn trước (về thể hình, chức năng sinh học, tố chất thể lực chung và chuyên môn, trình độ kỹ - chiến thuật), đồng thời nên chú ý tới yếu tố ý chí, khả năng chịu đựng lượng vận động trong tập luyện. Ở một số môn thể thao, cần chú ý tới

loại hình thần kinh (bắn súng, các môn bóng…). Trong giai đoạn này cũng nên kiểm tra sức khoẻ chung, loại trừ các trường hợp sức khoẻ yếu.

Giai đoạn chuyên môn hoá sâu thường kéo dài từ 3-4 năm. Đây là giai đoạn rất quan trọng, cần tuyển chọn và đảo thải nghiêm ngặt hơn. Ở giai đoạn này nên tổ chức tiến hành đo lường và đánh giá về tài năng thể thao mỗi năm một lần. Ngoài các chỉ số về thể hình, thể lực, kỹ - chiến thuật, tâm lý - ý chí, sức khoẻ chung, cần phải chú ý tới các chỉ số sinh lý, sinh hoá mang đặc tính di truyền cao. Cuối giai đoạn chuyên môn hoá sâu cần đánh giá cẩn thận về khả năng chịu đựng lượng vận động và khả năng thích ứng với thi đấu lớn (thông qua các chỉ số huyết học, chức năng tim mạch và hô hấp trong vận động gắng sức, men LDH, năng lực của hệ thần kinh …).

Giai đoạn hoàn thiện thể thao là giai đoạn huấn luyện đạt thành tích thể thao cao và khả năng duy trì thành tích này trong nhiều năm. Ở giai đoạn này, người ta cần chú ý tới công tác tuyển chọn vào đội tuyển theo yêu cầu của huấn luyện viên. Đánh giá trình độ tập luyện, đánh giá sức khoẻ chung được tiến hành định kỳ theo yêu cầu của công tác huấn luyện và thi đấu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bùi Quang Hải & Cộng sự (2009), *Giáo trình Tuyển chọn Tài năng thể thao*, Trường Đại học Thể dục Thể thao Bắc Ninh.

2. Trịnh Hùng Thanh, Lê Nguyệt Nga (1996), *Hình thái học và Tuyển chọn thể thao*, Trường Đại học Thể dục Thể thao Trung ương II, TP. Hồ Chí Minh.

3. Xuân Ngà - Kim Minh (1996), Một số vấn đề tuyển chọn và đào tạo vận động viên trẻ, NXB TDTT, Hà Nội.

4. В. п. губа, Москва (2008), Теория и практика спортивного отбора и ранней ориентации В виды спорта.

Nguồn bài báo: Lý luận và thực tiễn.

Ngày nhận bài: 10/7/2026; Ngày đánh giá: 21/7/2026; Ngày duyệt đăng: 24/8/2026.



Ảnh: Sinh viên Trường Đại học Sư phạm TDTT Hà Nội